

Borzas Rithmusimnak így salakja között
 (Kit tudatlanságom túl túl edgyben tüdözött
 Elmem penyeszt, rosdát rüllok le sem-üzött)
 Ha mi olyat találsz kit jó végre füzött.
 Vedd mint illik tülem -s- ély hasznodra véle
 Ne fujjon rám érte mérges nyelvéd szele
 Zoilussal se szólly rágalmat felöle
 Fedezze hibáit szereteted jele.
 [Hogy sugár szárnyával Sass repülne Délre
 Eles szemmel nézván az Tiszta Nap fenyre
 Nagy Ecclipsist vete Féél Hold Erejére
 Setétség tamada Duna két felére.
 Mars-is Bellonával Egekbül érkezvén
 Földet Vízet festnek vérrel, fegyverkezvén
 En-is Huszth várának kösziklás tetején
 Iram ez Verseket fejem szédelegvén.] ||

Közl: ALSZEGHY ZSOLT.

RÉVAI MIKLÓS EGY LEVELE 1798-BÓL.

Révai pihenésre és költői munkálkodásra kedvező hely gyanánt foglalta el 1797-ben, Esztergomban,¹ a poetika tanszékét. Reményében csalódott. Az iskolában uralkodó fegyelmetlenség kihívta javító szándékát; ez tanártársai és igazgatója közömbösségén nemcsak hajótörést szenvedett, hanem Révainak is sok kellemetlenséget szerzett. Hamarosan belátta, hogy nem egyéniségének való helyre és viszonyok közé került. E miatt fordult az alább közölt levélben Medgyesi Somogyi János udvari tanácsoshoz, a ki neki pártfogója és a magyar cancellariánál referens volt. Jó embere 1799 júl. 10-ikén Bécsben kelt levelében Révainak »három rendbéli leveleirül« tesz említést. A mi levelünk ezek közül való lehet, mert az ebben is kifejezésre jutó panaszkodás miatt ígéri meg Somogyi, hogy »én az igaz ügye mellett Ftdő Urnak, mindenben hathatósan ki kelni, és az üldöző balszerentséivel szemben szállani legnagyobb szerentsémnek és kötelességemnek fogom tartani«. (Csaplár Benedek, Révai Miklós élete. IV. k. 398. l. 1. jegyzet.)

A befolyásos ember ígérését beváltotta. Révai életrajzában több helyen van arról szó, hogy 1798-ban exhortatorra volt szükség Sopronban, »a hová (Révai) csakugyan kívánczozott is, meg kívánták is«. (Id. m. 344, 348, 350. lk.) Az alább közölt levél bizonyítja, hogy ő eleinte nem Sopronba kívánczozott, hanem Komáromba; oda sem professornak, hanem directornak. Az esztergomi igazgatónak az intézettől való távozásakor adott ajánló sorai mindenben megerősítik Révainak a most nyilvánosságra jutó levélben önmagára vonatkozó jellemzését: dicsérik, de a tudásánál és munkásságánál fogva őt megillető helyre mégsem kerülhet. Kultsár Istvánal e levél írása idején még meglehetősen jó viszonyban volt, de mintegy előre érezte az 1798 aug. 23.-án kitört nyilvános pörösködést. Ezért nem bánta volna, ha helyette esetleg Kultsár nyeri el a komáromi director-

¹ Ebben az időben itt még nem a szentbenedekrendiek tanítottak.

ságot; ösztönzi is őt ennek kérésére. Felsőbb hatóságának iránta való ellenszenve egy-két költeményében gyökerezik. Az üldöztetése miatt érdeklődő egyik pártfogója Budáról »válaszul azt kapta, hogy Révainak a Lutzáról költött enyelgő versezetei miatt haragszik rá oly erősen Szerdahelyi«. (Id. m. 290. l. A verseket lásd Révai: *Elegyes versei* 128. 141. s k. lk.) Novák Chrysostom apát, ekkor már pécsi főigazgató, és Orbán titkár, hasonló okok miatt voltak iránta rosszindulattal. A maga mentségére közölte Révai pártfogójával a Sz. Imre hercegről szerzett énekét; ezt levelében mellékelten küldte el azzal a kéréssel, hogy Orbán secretarius úr »hadd lásson e' félét is,« továbbá a levélben olvasható verset. Betegeskedésére, nyugalomba kívánczolására és az iskolai fegyelem lazultságára is utal ebben a levélben, de megemlékszik a maga buzgóságtól áthatott iskolai tevékenységéről is, főleg a templomi énekszerzés terén. Ám fáradozása hiábavaló volt. A csaknem egy évig húzódo egyenetlenkedésben nem nyert igazat. Arról a vágyáról tehát, hogy vezető állásba jusson, ismét le kellett mondania. Ezért az 1799 júl. 6-ikán kelt folyamodványában a rhetorika tanári székét kéri Komáromban. Pártfogója, Somogyi udvari tanácsos, már aug. 29-iki levelében értesíti Révait sub rosa, hogy Komáromba »pro Rhetorica docenda« megy át. (Id. m. 400. l. jegyzet.) Itt továbbra is aprólékos munkakörben kellett tengődnie annak, a ki nagyra-hivatottságának máris annyi fényes tanújelét adta.

A levélben előforduló Rozsos Pál cz. püspök, veszprémi kanonok, pártfogója volt Révainak, a praefectus pedig Szentgyörgyi Gellért, volt pálos szerzetes, a levélírónak barátja és támogatója.

A közölt levél egy lovászpatonai tiszti lak padlásáról került elő. A Somogyi családnak volt ott birtoka, mely örökségképen szállott a pápai gróf Esterházy nemzetségre. Jelenleg a tatai kegyesrendi főgimnázium Tata-Tóvárosi Múzeumában van és annak tulajdona.

Méltóságos Udvari Tanácsos Úr!

Kegyes Uram és Pártfogóm!

Nagyságodnak Ditső Neve' napjára alázatosan jelentem háláadatos igaz szívből származó örvendezésemet, 's újítom most főképen mind azon kívánásaimat, a' mellyeket egyébkor is állhatatosan szoktam az Élő Istennek bé mutatott áldozatim között gerjeszteni Nagyságodnak, mint Kegyes Pártfogómnak, Jótévmennek, 's Eleton Megtartójának épségéért és boldogulásáért. Vezesse az Isten Nagyságodat mennél előbb arra a' fő fényességre, mellyet a' Felséges Udvar készít már Hív Szolgájának, a' Haza pedig ohajt egyik Ditső Oszlopának. Nagyságodban találja fel ezek után is az Igaz Érdem 's az üldöztetett Jámorság az ő Kedves Védelmőzjét, Gyamolgotóját, és Elő mozdítóját!!!

Nagyságodban helyzetetett bizodalمام bátorít, hogy ezen alkalmatossággal tudósítom állapotomról is. A' Komáromi Directorságot igen szerettem volna. Már korosodom 's nagyon fogy erőm napról napra, tizen nyóltz esztendő't töltök a' nyilván való tanításban, oda nem számálván a' Praefecturákban töltött nyóltz esztendeimet. Mindenütt hivatalomban híven eljáró buzgóságom mellett igyekeztem a' Hazának szolgálni,

a' mint tőlem ki telhetett, még viszontagságim között is, nevezetesen pedig a' szelíd érzesű tudományokban. Mind ezekre meg érdemelhetném már a' nyugodalmasb hivatalt, a' hol hátra lévő esztendeimet a' Kedveltem Muzsáknak inkább feláldozhatnám. De ennek kérésétől el rettentett Novák Apátúrnak tavali irgalmatlan bánása, annyival is inkább, hogy Nagyságodnak biztatását nem vehettem. Collegám, Kultsár István, a' Rhetoricæ Professor talám szerentsébb lehet, a' kit magam is ösztönöztem ezen hivatalnak kérésére.

Én szüntelen kesergéssel epeszttem magamat szerentsétlen állapotamon. Mert mikor semmit se kérek, meg ismérik, mi fáradhatatlan vagyok hivatalomban, magasztalnak igyekezetimért, jutalamra méltónak neveznek; de mihelyest jelentem magamat valamiért, azonnal meg fordúlnak a' szép szavak, kígyót békát kiáltanak reám. Látom, útjokban vagyok. Azért eltekéllettem már magamban, hogy kitérek előlök. Azon kívül is nem győzöm már hivatalomat, kivált olly buzgósággal, mint én teszem: szemémmel sokat szenvedek, egészségem is meg gyarlódott. Esedezni fogok, hogy tizen nyóltz esztendeimre, a' Literaturában tett fáradozásimra, kegyes tekintetet vessenek, 's engem Pensióval vigyaztaljanak, hogy kaján szemek elől magamat valahol megvonva tsak magamnak 's a' Muzsáknak élhessek. Hogy erre útát törhessek, a' kereszt járó héten lerándúlok Budára. Engedelmet kérek Nagyságodtól, hogy bátran megírhassem, mire mehetek ügyemben, 's hathatós Közbenvetéséért is esedezhessem.

Az Isteni Szolgálatot ebben a' Gymnasiumban nem igen jó rendben találtuk Collegámmal. Ennek helyre állítására kivált a' Templomban Énekeket írtam öszve, szebb modulatióra tanítottam az egész ifjúságot, a' melyre a' nép is lelkiképen épül. Azt tsodáltuk főképen, hogy nevezetesen Esztergamban, se Szent István Királyt, sem Imre Hertzeget nem tisztelték. Azért Imre Hertzeget Aloysiussal például öszve kaptoltam, 's ugyan Aloysius énekének melodiájára *Coeleste lilium miri candoris* etc. Imre Hertzegről is éneket szerzettem, a' mellyel itt Nagyságodnak is kedveskedem. Igen gyönyörű melodiával bé hoztam Szent István Király énekét is, a' mellyet a' Nitrai Gymnasiumból kaptam, *Corde, voce, mente pura*, etc. Szent Imre Hertzeg énekét, kérem Nagyságodat, ne terheltessek Orban Secretarius Úrral is közleni, hadd lasso e' félét is, ha annyira botránkozik a' szegény Lutzában. De bezzeg olvastam az idei Komaromi Kalendáriomban éneket Sapho Poetriából Magyarra fordítva. Remeke a' jó íznek. Meg nem állhatom, hogy Nagyságoddal is ne közöljem.

Az Venushoz, az Hajnali Tsillaghoz Ének.

*Ollyan Istenhez lehet ám hasonló,
Ollyan Istennél, ha szabad, nagyobb, ki
Által ellenben gyakran ülve téged
Nézeget, hallgat*

*Szép mosolygásban; ragadoznak engem
Szem, fül, orr, száj, test, mihelyen reád O
Szép Venus nézek, nem is adhat egy szót
Osloba szájam.*

*Nyelvem el sorvad, puha izeimbe
Tűz sziklyák folynak, füleim magoktól
Tsengenek, kettős szemeim be fogja
Dufla setétség.*

No! el bujhatik ez elől az átkozott Lutza Énekese, pirúlhat, hogy ki tettek rajta a' Komáromi Múzsák. Mitsoda kellemetes gyengeség e' már, *nem is adhat egy szót ostoba szájám!* (Így!) Hát a' *dufla setétség* mitsoda helyes kiejtés! hogy a' többit ne említsem.

A' Méltóságos Grófnét, 's Nagyságos Rozsos Püspök Urat alázatosan tisztelem, és kezeiket tsókolom. Köszöntöm a' Pepi Úrfit a' Praefectus Úrral, 's a' Kis Asszonykákat. Magamat pedig a' midőn tovább is ajánlom Nagyságodnak Kegyes Pártfogásába, maradok holtig örök háládatossággal tartozó szívvel és mély tisztelettel

Nagyságodnak

Esztergam 12 Majusb. 1798.

Alázatos Engedelmes Szolgája
Révay Miklós mk.

Közli: AGÁRDI LÁSZLÓ.

GR. TELEKI LÁSZLÓ LEVELEI PULSZKY FERENCZHEZ.

(Első közlemény.)

A Magyar Nemzeti Múzeum nagynevű igazgatójának, Pulszky Ferencznek, levelezése az 1898—1900. években a Múzeum birtokába jutott. E gyűjtemény irodalmi, történelmi és tudományos tekintetben egyaránt becses. Kiválogattuk belőle Teleki László leveleit, s a következő lapokon átadjuk a nyilvánosságnak.

Pulszky *Életem és korom* cz. munkája II. kötetében a következőket írja: »Mit mindent tettünk külföldön, mit terveztünk, mit reménylünk s reményeink, mennyiszor csalódtak, ezt legjobban láthatni gróf Teleki Lászlónak azon időben hozzám intézett leveleiből, melyek a közvetlenség érdekével bírván, hivebb képét adják akkori tevékenységünknek, mint a mit harmincz évvel később emlékezetemből írok.« (294. l.) Ezután közli Teleki huszonnyolcz hozzá írott levelét. E közleményt egészíti ki a jelen közlés, mely a többi összes leveleket adja. A Pulszky közlött levelek a Múzeum gyűjteményében mind benne vannak. A Pulszky közlése néhány lényegtelen kihagyást és másolási hibát leszámítva, hű. A hol nagyobb kihagyás történt, a kihagyott részt közlöm. A leveleket betűről-betűre híven másoltam, de a világosan látható íráshibákat kijavítottam, a hiányjeleket az *a'*, *e'* és *'s* mellől, a kötőjeleket a kérdő *-e* szócska mögül elhagytam, s a nagyon is ideges interpunctiót egyszerűsítettem.

Az idegesség — jellemzője e leveleknek. Ideges benne minden: a stílus, a gondolatmenet, a kézírás. De ép olyan jellemző a fáradhatatlan tevékenység is, a melylyel az emigránsok folytatták a maguk igazán sisyphusi munkáját. Pulszkyknak igaza van: e leveleknél mi sem adhat

hívebb képet tevékenységükről. S hozzátéve, hogy e levelek hű tükörben mutatják egyszersmind Teleki László nagyszabású, nemes és tragikus egyéniségét is, valóban érdemesek a közlésre. Kuszált, lázas soraiban a *Kegyencz* írójának érverése lüktet.

1.

April 12-ikén. (1849.)

Kedves Barátom!

Szörnyű fogfájdalmaim miatt még nem írhattam neked. Most is csak egy pár szót — könyörgök, küld el nekem vissza Kossuth levelet! — szükségem leszz reá! — Nem gondolnám, hogy azt hírlapok útján a maga *eredeti* formájában közölni lehessen — hanem más alakba kell önteni. Mit gondolsz te? — holnap bővebben írok neked erről! Még Drouyn de L'huys-vel nem szólhattam, hanem holnap hihetőleg látandom őt s az eredményről aztán tudósítandlak. — Nem sokat reménylek! Isten veled holnapig. Irj nekem, ha időd leszz, kérlek!

Hiv barátod

Teleki.

2.

Kedves Barátom!

Küldök neked a mai postával 50 példányt kis munkámból, ámbar nem hiszem, hogy 50 példány (különösen frank nyelven) hatással lehessen Angolhonra. Munkám inkább a publicumhoz van intézve, mint sem status férfiakhoz — a tudósok belőlle mit sem tanulnak! Ha a hírlapok Angolhonban e munkának ismertetésével nem foglalkozandnak, úgy az 50 példánnyal célt nem érünk. Blackwoodban megjelent cikkek igen kívánnám néhány példányait bírni! valamint ha mit küldhetnél azon cikkekből, melyeket írtál (többek közt az osztrák alkotmányról írtál) még pedig néhány példányokba — igen szeretném! Honunkból nem érkezik levél. Hír terjed, hogy a miénk rendben vannak. Az olasz események Romában interpellatiót vontak maguk után s a kormány minoritásban maradt. Az elnök mind a mellett folytatni kívánja ezen reactionarius politicát s egy igen tüzes levele jelent meg a hírlapokban Oudinothoz — mely ma nagy interpellatiókat vont maga után, melyek holnap folytattni fognak. — A közvélemény mind inkább az elnök ellen fordúl és ki tudja, mi történik e napokban. Most érkezett hír Constanczinapolyból, az orosz követ, Grabbe, ki a portát megkívánta nyerni, tökéletesen *échouirozott* s a porta erősebben áll, mint valaha. Elküldtem Splényit — s épen most hallottam, hogy Bóthy Constanczinapolyba érkezett — jelentik épen, hogy a magyar kormány egy futárt küldött hozzám, ki most Marseilleben van s mintegy 2 nap mulva itt leszz. Odillon Barrot-val, a miniszerelnökkel szóltam — pártunkon látszék lenni. — Most most kell tennünk. — Il faut battre le fer tant qu'il est chaud. — Ne feledd el a *Coburg-Koháriakat* — ez Magyarhonban popularis eszme — s ott hol vagy, használhat — én a Bonapartékat dolgozandom. Leveleidet vettem — de Splényi ajánlt leve-

leit nem. Még ott lakom, hol laktam — másodszor irom már. *Rieger* itt van Austriából, összeköttetésbe teend vele Czartoriczky, ki épen itt volt. — A közvélemény igen foglalkozik az oroszokkal! Isten veled.

Paris. Május 9-ikén.

Hived
Teleki.

3.

Paris 13. Majus.

Kedves Barátom!

Ismét vettem leveledet. — Jó, hogy Angolhonban is meglehetősen ütött ki az interpellatio, de nálunk, mint megírtam, a Drouyn de Lhuys felelete brillans volt — föl lehet talán nállatok használni. Ma már írásban megtettem a ministernél köszönetemet s holnap a hírlapokban megjelenik ez iratom. Ein Hand wascht die andere, én popularitast szerzek a ministeriumnak s tölle appuit várok. Még a futár nem érkezett meg. Nem sokára futárt küldök az elnökhöz, őt a legközelebbi diplomatiai eseményekről tudósítani. Utolsó levelemre, kérek, minél előbb válaszolj. Zepresztinek (?) egy iratot küldök — ő kívánta és minthogy mindent a ces (így!) propres frais kíván tenni, gondolom, nincs benne veszély, ha kérelmeinek engedek. Azomban tégy, mint jónak látod s csak azon esetre add neki át az idemellékelt iratkát, ha helyesled. Isten veled! holnap ismét írok.

Hived
Teleki.

4.

— — — — —
Bikkessy ezredes van itt. Holnap megy Londonba. Credentionalisai vannak Angliához — de gondold meg, kedves barátom, hogy mikor Bikkessyt küldték, akkor még sem Méreyné, sem Irinyi nem voltak Magyarhonban, — s tehát különösen téged érdeklő levelemet Kossuth nem vette volt. Azon levelek után meglátod, hogy téged bíznak meg! Addig ne hadd el az ügyet. Bikkessy megbízásáról senki sem tudand — ő magát egészen subordinálandja neked. Bizalmasan szóltam vele. Azért még is ne mond meg neki, mit írtam Kossuthnak rólad — nem akarom, hogy tudja. Egyébbbaránt azt, hogy te nélkülözhetetlen vagy Londonban s ő helyedet nem pótolhatja ki, neki egyenesen megmondtam. Isten veled!

Paris, Junius 5-ikén 849.

Hív barátod
Teleki.¹

5.

— — — — —
adtam neki adressedet. Ő az *Atheneum clubban* található. Az ki[t] utolsó leveledben mint a Londoni titoknokságra alkalmatost említsz, igen derék egyén lehet — de gondold meg, hogy még Magyarhonból pénz

¹ Pulszky a levél elejét közli, de a levelet tévedésből július 8-áról keltezi.

nem érkezett és koldulni nem mehetünk. Irj Orosz Józsefről! Ő is várja leveledet; nem tudom, mit mondjak neki, mert antecedentiáját nem ismerem. Isten veled! — — — — —
Bikkésit nevében szívesen köszöntsd. Holnap neki is írok.

Paris, Junius 10-ikén 849.

P. s. Ha az, kit Szarvady ajánlott, nem akar fizetést és conclusiozva van, hogy ingyen akar szolgálni, úgy aztán megjegyzésem nem áll — és parancsolj velem, mert *semmivel* minden esetre szolgálhatok.¹

6.

Kedves barátom!

Tegnap akartalak tudósítani a magyarok sora felől — de nem bírtam már tovább írni. Dufaure azt mondja, hogy excessust követtek el. — Én nem tudom, mit költhetett reájok francia kormány — csak azt tudom, hogy nekem azzal együtt, mit Türr kapitánynak adtam volt, 3300 francomba kerültek. — A ministre de l'interieurból kaptam ez iránt notát, mellyben én envoyé de Hongrienek vagyok czímezve.

Paris 1. Julius. 849.

Isten veled,

barátod
Teleki László.

7.

— — — — — Ha lehet, mondd meg neki. — Épen most írja, gondolom, Miltsné, 18. Junius azon hír érkezett Berlinbe: — *Görgei tökéletesen meg verte Rüdigert, 8000 magyar és 20,000 orosz-osztrák esett el Mosonnál.* — Valjon igaz-e — ?

Isten veled.

Teleki.²

(A többi hiányzik.)

8.

Pulszkynak.

Itt voltam. — Érdekes hírek jöttek Constanczinápolyból — Lüderst Fogarasnál csakugyan megverték, Brassó tömve sebzettekkel. Egy más orosz divisio, mely Moldvából akart az oidozi (így!) passuson át törni, szinte megverettetett. Berliu hírek szerint, mellyek Bécsből 13-ikán indultak el, Jelacsics iszonyuan meg van verve és Pachevich (így!) is Miskolcznál, ez utolsó Bem által. Bécsbe nem hiszik, hogy Debreczent bevették az oroszok, mert ezt csak a Wienerzeitung abendblattja és nem a reggeli főkiadás közölte.

Andrássy Gyula Konstantinápolyban van — erről bővebben szólnok majd veled, igen érdekes levelet kaptam Bronnetól, melly mutatja,

¹ A levél többi részét Pulszky közli.

² E töredék nincs keltezve, de a benne előforduló dátum szerint 1849. nyaráról való.

milly confusióba van a mi magyar diplomatiánk. Sok mondani valóm van. Mikor találkozunk? Otthon leszek — hiszen hat óraker a Lordok házába megyünk. Ha nem írsz; nálam várlak el.

Julius 20-ikán (1849.)

Isten veled.

Teleki.

9.

Paris 17. aut. 1849.

Kedves barátom!

Henningsennel nem tudom, mi történt. Egyik nővére Mademoiselle H. de Henningsen (ki 12. Tandock Street Bedford square lakik) ma írt hozzám s kérdezteti bátyja szállását — a másik nővére az apáca — levelet írt hozzá és kért, adressálnám, mert azt hiszi, hogy bátyja már elment. A Henningsenhez intézett levelet ide mellékelem; ha még Londonban volna, átadhatnád neki, ha már elindult volna, postára kellene tenni, nem tudom, hová — te jobban tudod. Markovskival szólj azon ember iránt, kit Magyarhonba küldött. Itt volt Párisban, de az ajánló leveleket nem adhattam neki át, mert nem jött oda, hova utolsó nap érkezett. A levelet tehát egyenesen Constantinapolyba expediáltam.

Két dologra kérek: egyik, hogy ha lehet, Mademoiselle H. de Henningsennek adj bátyja iránt resignementokat, (igy!) legalább mond meg neki elébbi szállását; a másik, hogy azon esetre, ha Henningsen csak ugyan nem ment volna el, kérd el tőlle leveleimet s küld el nekem. Dolgaid Angolhonban jól folynak — gratulálok. — Nekem itt sok bajom, majd hogy meg nem örülök — Isten veled, kedves barátom — Summer iránt már írtam. — Nődet tisztetem.

Hived.

Teleki.

Wass Samu írt. Követ akarna lenni Amerikába, de abból ugyan csak hiszem, hogy semmi sem leszs. Írtam neki: mondtam, jönne vissza hazánkba, különben megfeledeznek rólla.

10.

Kedves barátom! Andrassy Gyula levelét már elküldtem. Csodás, hogy 25-ikén Constantinapolyban még mit sem tudtak Görgey megadásáról.

Jó, hogy Palmerstonnal szóltál, én is szóltam Tocqueville, mindent ígért s mondja, tett is már. A francia politica most bizonyosan változni fog az *Elnök* római dolgokat tárgyzó levele következtében. Falloux és Ruthieres már lemondtak a ministerségről. Lamoricere fogja, mint mondják, a Rulhieres helyét kipótolni. Sokan és pedig okos emberek, a háborút bizonyosnak tartják. Isten veled. Kérlek, felelj a Kiss leveléhez adott soraimra.

Hived

Teleki.

Szarvady még bizonyos híreket fog veled közölni, melyek meglehetősen érdekesek. Holnap irand. Egyébként minden csak oda redukálódik, mit eddig is már többnyire tudtunk.

Paris September 8-ikán. (1849.)

Lichtenstein azt írja, hogy az oroszok Kossuth fejére 60000 forint díjjt tettek; — a Zichy család pedig 40,000 forintot. S ennek következtében 40 serb utnak is indult már Kossuthot fölkeresni. Kossuth bizonyosan Törökországban van.

11.

Kedves barátom!

A hírlapok egy Czartoriskynál tartott conferentiáról szólnak, mellyben mi is — Rieger is részt vettünk volna. — Tudod *te*, hogy sokat beszélgettünk hasonló tárgyakról, de soha *conferentiákat* nem tartottunk. Az egész *procès verbal* alaptalan és oklevél gyanánt se ellenünk, se Czartorisky hg. — se Rieger ellen nem szolgálhat. Mi illyesmi protocollumokról mit sem tudunk, valamint tanácskozmányokról sem. Én így nyilatkozom mindenki előtt s tiszta lelkiismerettel tehetem, mert igaz, mit mondok. Gondolom, ha [te] is nyilatkozandsz e tárgyban, egyhangzásban leendsz velem. Czartorisky itt van, szóltott velem e tárgy fölött, ő is így nyilatkozik. A protocollumról ő mind eddig mit sem tudott.

Oh! ha tehetnél valamit Palmerstonnál a végett, hogy Magyarokban maradó ismerőseinkkel gyöngédebben — kevésbé barbár módon bánjanak, mint történt eddig!! Én már ismét szóltam ez iránt Tocqueville. Sokat ígért, de szavát valjon tartandja-e?! Hiszed-e, hogy Orczyné, Vukovicsné fogva vannak. Kérek, írd meg nekem, mit ezekről tudsz. Még egy dolgon kellene ügykeznünk — azon, hogy a Magyarországi dolgok szerencsétlen vége következtében egyenetlenség ne támadjon a Magyarok és Slávok s különösen Lengyelek közt. A jó egyetértést minden módon föl kell tartani. Csupán ez adhat jobb jövőre reményt. Ha erre nem ügyelünk, egy ügyünk örökre veszve leszsz. Daimburghit láttad-é? Igen jó volna, ha el lehetne tölle venni a leveleket — mert az e félékét most sok rosszra lehetend használni és semmi jóra nem. Isten veled. Nődet tisztelem. Cobdennek, Dudly Stuartnak sok szépet. — Ha Kossuth megérkezik, kérek, tüstént tudósíts. Isten veled. Paris September 13-ikán. 849.

Híved
Teleki.

12.

Paris September 16-ikán. (1849.)

Kedves barátom!

Nem igen hiszem, hogy czélszerű volna *most* nevem alatt ezen tárgyban nyilatkozványt adni. Czartoriczky se adott! declarációt — én legalább nem tudok föléle. Nehéz előre megmérni a kifejezéseket — az ember talán olyat is mondhatna, mi az ügynek árthatna — az ember egyszersmind sokat is, keveset is mondhatna — ez a bökkenő minden

ilyes aláírt nyilatkozványokra nézve. Elég az, hogy ama *procés verbal* minden tekintetben *apocryph* — hogy annak legkissebb nyomatókat se lehet tulajdonítani — s ezt tudatni lehet mindenkivel. A magyarországi hírek egész szomorítók. — Ha tehetnél valamit a szegény elfogottakra nézve! Csekoniczné, Orczyné soha se elegyedtek politikába, ezt becsemremondhatom, mert bizonyosan tudom. Sympathiáért pedig senkit sem lehet büntetni.

Mi Orosz Józsefet illeti — én neked rólla nem írtam — mert nem méltattam az embert arra, hogy rólla írjak. Én nyomorult tolajnak tartom — osztrák kémnek — és soha vele egy társaságban élni nem fogok. Menjen ő viszsza, Ausztriába, úgy nem leszsz ott bántódása.

A szegény *Wimmernek* nem tudom, mit beszélt róllam — ki akar vele békíteni!!! — azt vettem észre leveléből, hogy nem ismer. Azért ez ajánlatára nem is feleltem. Neked tartoztam vele, hogy nézetemet Orosz iránt megmondjam. Főlhatalmazlak, hogy add tudtára neki is, ha kell. Én *Oroszszal* nem akarok többé érintkezésbe lenni; *nem akarom őt ismerni, refugiének* épen — de épen nem tartom.

Isten veled! Nődet tisztelem!

Híved

Teleki.

Én Tocquevillel szóltam már s ismét szólni fogok vele — talán tehet még valamit. Szívesen áldozom véremmel barátimért — azt, hogy miattam másokat kínozzanak, nem türemdem.

E különféle papírdarabokra írt levelet olvasván, azt fogod talán hinni, hogy leveletem sajtónak szántam? Nem bizony. Csak tévedésemnek tulajdonítsd.

P.s. Szarvady nevembe írt neked egy meglehetősen érdekes levelet s távollétemben — nem tudván lakásodat, Sivekinghez adressálta.

13.

Paris. Sep. 30-ikán 1849.

Kedves barátom. Most kaptam egy érdekes levelet Andrásstytól — Szarvadynek átadtam, hogy veled közölje. A refugiékról írhatunk ezután is — és majd classificálhatjuk őket Kossuttal egyetértőleg. Oroszt kivéve osztom nézeteidet. Majd eléadjuk okainkat mindketten. Addig is feleletedet várom utolsó levelemre. Mi engem illet, elhiheted, hogy ha bár confiscálják is mindenemet, még sem fogok senkinek is terhére lenni — e tekintetben nyugodtak lehettek mindnyájan.

Mi Kisst illeti, még nem tudni, dolgai miként állnak otthon — de minden esetre bátyától reménylhet. Jelenleg azonban nincs pénze.

Bikkessynek menyit a pénze, nem írhatom meg — mert nincs rólla tudomásom. Az iránt nincs kétségem, hogy mind ő, mind Mérey (ki már itt van) feleségestül a refugiék sorába tartozik; sokkal inkább, mint Orosz, ki Bécsben épen nem tartozott a compromittáltak közé! De hiszen kár Oroszra nézve szót szaporítani — ismerned kell őt — s tudnod, hogy már egyszer eladta magát — s tehát igen könnyen meg-

vehette őt Austria másodszer is. Az én velei jelenetem csak pótló adat a többihez; mellynek előadásával nem kívánlak fársztani. Mert különben levelem igen hosszúra nyulna.

A 20,000 francot, nézeteid szerint, vissza adandom Branichinak. Mert hihető, hogy ő e pénzt nem arra szánta, mire most használhatnák. E tekintetben veled egy véleményen vagyok.

Cobdennek minden szépet részemről. Csak támogassa a Portát is — jól dolgozik. De már Palmerston is tehetne valamit, mert Andrászi Gyula szerint az angol követ igen gyöngén viselte magát. Goldenhof és Czartonski az iránt tudósítottak, hogy Canning kormányától a Dardanellákhoz flottát kért, és a legújabb hírek szerint a földközi tengeri angol flotta már Constanczinápoly felé közelg. Ha ez igaz volna — s ha a Porta tagadó válasza mellett megmarad, úgy könnyen háború üthet ki. S ennek resultatuma roppant lehetne; előre ki sem nézhető! — Te a közvéleményre hatva s Palmerstonnal szólva sokat tehetsz Angolhonba. E kérdés nem dől el olly rögtön, mint gondoltuk volna. Én szoltam már Tocqueville, ki mindent ígér — de én nem sokat reménylek tőlle, mert kezei kötvék. Komárom mellett mit tehetünk? — Üzenjünk-é nekik valamit? Americaba lehetséges leszsz talán pénzt, fegyvert, hajót szerezni, mennyi csak kell; — az americaiak közül sokan, kik itt vannak, szentül ígérnek. Egy americai megy ma Londonba — *Saunders* nevezetű (sok fegyver van dispositiójára, befolyása is van Americában). Lakik *Trafalgar Hotel* — Trafalgar square — ugyan kérlek, keresd föl. És mond meg nekem aztán, mit gondolsz. — Lehet-e Americában egy expeditiót előkészíteni; és illy expeditio képes volna-e Magyarhont megmenteni? Bém is már Widdinben van. Feleletedet várom. Isten veled! Nődet tisztetem.

Teleki.

14.

Paris. November 15.-ikén 1849.

11. rue de la Paix.

Kedves barátom! Szerencsés nap, két levelet vettem tőlled. Cobden levelét fordítottam, holnap küldöm a *Cölminek* — nagy hatása leszsz — Bach az egész osztrák ministeriumban a legrosszszabb. A Kossuth levelét is fordítottam, jó volna szerdán tenni be a hírlapokban, addig itt is elkészülünk. A beteendőkre nézve nézetedet osztom. A végét tehát kihagyjuk — meg minden olly kifejezést, mi vád sokakra nézve. Csak Görgéit kell abandoniroznunk! Meg a hol a királyságról van szó, ki kell hagynunk, hogy Görgéy a koronával megkínálta és ki kell hagyni azt is, hogy hogy tőlle (Kossuttól) függött volna a királyságot kívánni. Mind ez rossz vért szülhet — s talán némellyik — mint például Szemere felelnének. Vele egyébaránt a levelet nem közöltem. Jól vagyok Szemerével; találkozom vele mindennap (a levelet elküldtem), azt gondolom, hogy semmit nem fog hírlapokba igtattatni, mi Kossuthnak árt-hatna, de könyvet ír; addig, míg azt bevégzi, reményem, lehetünk reá hatással. Ugy hiszem, vele is jól kell lennünk. A Kossuth levelét ugy

kell nézetem szerint fordíttatni, hogy ne legyen kizárólag csak Angliához intézve, ez könnyen megtörténhetik, ha Kossuth terveit jövődőre nézve kihagyjuk. Nem kell Frankfont, különösen pedig Americát sérteni.

Én néha czikkeket írok, most is írtam az *Evenement*ba (Victor Hugo lapjába) arról, mennyire nem tartatott meg a Comaromi capitulatio — és arról, hogy Hainau a capitulatio előtt amnistiát ígért 's legalább azt, hogy senkit többé kivégeztetni nem fog.

S írtam azon bánásmódról is, mellyel *Lonovicsot* illették. Victor Hugo igen jó barátunk. Isten veled.

Küldtem levelet Ujháznak Prágaiék által, mond meg nekik, hova küldjék. Még 4 ajánló levelet küldtem Wimmerhez, mind ez Ujházyt illeti. Négy az amerikai ministertől Marchtól, négy Sumnertől van. Isten veled.

Dudleyt — Cobdent soha ki ne feledd köszöntéseim sorából — néhány nap mulva Angolhonba megyek. Ird meg, mikor találkozunk — találkozunk kell. Nődet tisztellem. Isten veled.

Teleki.

15.

November 25-ikén. (1849.)

11. rue de la Paix.

Kedves barátom! Vettem leveledet — tökélesen egyetérték veled mindenben. A Kossuth levelét tehát még nem publicáljuk. Elmegyek Londonba, mihelyt tehetem — akkorra, mikorra ottlétemet óhajtod az az jövő hó elején bizonyosan ott leszek — szeretnék még e hó végén ott lehetni; — jövő levelemben megírom, fogom-e tehetni. Klapka barátunktól épen most kaptam levelet — úgy látom, nincs velem megelégedve — majd írok neki — köszöntsd őt addig is.

Orosz, a mint látom, nem jó befolyást gyakorol Londonban. Én ezt előre hittem. Illy ember nem lehet barátunk.

Mindig azon leszz, hogy az emigratio egymás közt össze vesszen. Nem írhatok tovább — beteg vagyok.

Beöthy Ödön épen nállam van. Csodálatosan kiszabadult Ausztriából Bécsen keresztül. Horváth Mihály is itt van, mindketten köszöntenek.

Cobdennek, Lord Dudleynek ismét meg ismét sok gyönyörűt részemről. Nődet tisztellem.

Landford adressát nem tudom, jó volna, ha őt is láthatnám Londonban — ha teheted, írj neki egy pár szót.

Isten veled.

Teleki László.

U. I. Én, ha tehetem, még e hó végén ott leszek — készülök reá, de bizonyosan nem ígérhetem. Mond Klapkának, ne induljon még Deczember 1-ején.

Cobden levele itt mindenütt igen nagy hatással volt.

16.

Paris December 3-ikán 1849.

11. rue de la paix.

Kedves Barátom! Mindig készülök Londonba és nincs módom indulni. Várok pénzt s nem érkezik. Onnan hazulról igen rossz híreket vevék vagyoni tekintetben; s annak csak ki nem tehetem magam, hogy koldulni legyek kénytelen kegyeremet. Azonban még minden reményem nem hagyta föl. Mától holnapra jöhetnek jobb hírek. Talán nem is szükséges, hogy épen most menjek Londonba. A Stambuli futár a sok köd miatt még mind váratik; érkezése napja, ide Parisba, különben November 28-ika lett volna. Igen félek az internement-től, — ámbár e tekintetben mindenki biztat. December 6-ikán aligha bizonyost fogunk tudni, mert a török-orosz kérdés még úgy hiszem, darab ideig függőben marad. E kérdésnek minden esetre nagy farka lesz. A political helyzetek itt nem változtak. Az egyetértés a parlamentararis többség és az elnök közt napról napra bomlik. Mint látszik, igen gyűlölik egymást; — de egyik fél sem akarja a háborút megkezdeni — mert a kimenetelt előre kiszámítani nem lehet. Az utolsó törvények ez országban mindenütt nagy elégtelenséget szültek — a 10-ik December is közeleg, nem sokára hallunk valamit. Nem hiszem, hogy a dolgok sokáig maradhassanak mostani helyzetükben — vagy — vagy — Corlier-val igen jó barátságban vagyok — többször szoltam már vele. A *Patrie* igen csunya cikket irt az angolhoni sympathiákról November 25-ikén. Én mindjárt feleltem neki — s feleletem a *Patrie* 28. Novemberi számában résziben megjelent, s a *Patrie* egyszersmind mindent visszahuzott, mit Kossuthról s Magyarhonról mondott volt. Ha lesz alkalmad — olvasd el. A *Times*ban *Heckernek* egy levele jelent meg, mellyben az ő elveire nézve igazolásul az mondatik, hogy mi a reactionariusokat ezereként lövettük agyon, ezt a vádat csakugyan nem tűrhetjük; s pedig annyival kevésbbé, mivel a levél a köllni ujságban is megjelent. Jól tennéd, ha magad neve alatt egy pár sor czáfolatot igtatnál a *Times*be Hecker ellen, ugy bánva vele, a mint érdemli — az az megvetéssel. Az oder és Breslaui hírlapokban Kossuth levelének (ugyan annak talán, mellyet veled legutóljára közöltem) közhirül tétele — hirdetve van. Már csakugyan szeretném tudni, hogy ezt ki tette? Könyörgök, járd utána — szerintem nem jó volna, ha e levél Némethonban elébb jelennék meg, mint nállunk. Én Oroszra gyanakszom. Isten veled! Irj kérlek még egyszer, leveledet minden esetre elvárom itt. Annyival inkább, mivel Londonba utazásomat igen sürgetőnek nem hiszem. Klapka már elindult ugy-é? A parlament csak Januárban jön össze, tehát talán elég lesz, ha e hó végére elmegyek Londonba. Cobdent, L. Dudley Stuartot végtelenül s buzgóan — ajtattal tisztelem s köszöntöm. Mes respects à M-me de Pulszky. — Hiv barátod

Teleti.

17.

Paris 20. December 1849.

Kedves barátom!

Igen csodálkozom, hogy még mind eddig választ levélemre nem vevék. — A dolog pedig gondolom, elég érdekes — szintugy érdekel téged is, mint engem — még inkább, mert az oklevelet te közölted volt Oroszszal.

Tennünk kell valamit. Én a brochuret még nem láttam. Ki kell nyilatkoztatnunk, miben van a dolog — mert abból, mi ez iránt a hírlapokban megjelent, látom, hogy ama brochureben olly dolgok is foglaltatnak, mellyek ügyünknek árthatnak. Te tudod már, mit közölt Orosz Wiganddal, tehát elvárom tanácsodat az iránt, hogy mi ketten mi nyilatkozatot tegyünk. Azt hallom, hogy Klapka el van kedvetlenítve, ezt igen sajnálom, mert igen derék embernek tartom őt, senki őszintébb tisztelettel, valóbb vonszalommal nem viseltetik iránta, mint én. Nehány nap mulva Londonban leszek. — Nem jó volna, ha ő visszavonulna.

A protestatióra nézve, mellyet Klapka ide küldött, értekeződünk kell. Nekünk annak szerkezetére sok észrevételeink vannak — magát a protestálást is most czélszerűtlennek tartjuk, de hiszen még kapacitálhatjuk egymást. — Isten veled! Minél elébbi választ várok. — Ezentúl, reményelem, nem mondansz ellent, ha Oroszt gazembernek állítom. — Isten véled. Dudleynek — Cobdennek s többi barátainknak minden kigondolható szépet. — Paget megérkezett — épen most vettem levelét, csak három napig marad Londonban — mond meg neki, hogy jövő Szerdán Londonban leszek — és egészen dispositiójára. Oh! be kíváncsi vagyok vele szólni. — Tüstént írok neki egy pár szót, addig is, míg bővebben írhatnak. Mond meg ezt neki. — Lakása, gondolom, Jermyn Street 37. — Kérdezősködjél utána, könyörgök, a számot bizonyosan nem tudom — de csak 3 napig marad Londonban. Levelét Klapkához vagy Szabóhoz adressálom, ki *Klapkánál* lakik. Azt mit küldeni akar, Paget adja neked át, ha Szerdán—Csötörtökön nem leszs Londonban — könyörgök, e commissiómat végezd el. Pagettel igen szeretnék találkozni, okvetlenül találkoznom kell véle.

A hozzá írt levelet azért küldöm Klapkához vagy Szabóhoz, mert tévedésből, levelét Kiss Miklós almariomába zártam, ki már nincs honn s csak ma estve jön vissza faluról, tehát P. . . lakása számát sem tudom bizonyosan, csak annyit tudok, hogy Jermin Street — s ugy hiszem 37., pedig ma kell írnom, mert holnap szombat van. Egy Kossuth által aláírt iromány közelített velem, mellyben általa (Viddinből) Henningsen neveztetik ki Komáromba kormánybiztosúl. Én a levelet apocryphnek tartom.

Könyörgök, ne feledd Pagettel szólni — !!! adja tudtomra, hol láthatom őt? Isten veled. Nődet tisztelem. Klapkának sok szépet. — Ama bizonyos brochurere nézve pedig ugy hiszem, abba velem egyetértessz, hogy kötelességünk mindent elkövetni arra, hogy ügyünket minden ártalomtól megóvjuk. Barátod
Teledi.

Válaszodat várom. Pagethez írt levelemet hozzád küldtem volna, de nem tudom bizonyosan, nem vagy-e falun.

18.

Kedves Barátom!

E soroknak czéljuk csak az, hogy azok átadóját Nicolas Palvesco Urat, ki Magyarhonban mindig Kossuth mellett volt, és igen jelesen viselte magát s most is nagy rokonszenvvel nyilatkozik ügyünk mellett, szívességedbe, barátságodba ajánljam. Kérlek, légy neki hasznos, a mennyire teheted! Többek közt igen ohajt Klapka . . .¹ bemutatatni — könyörgök, tedd meg! Isten veled. — Nődnek tiszteletemet. Klapkának, Dudley Stuartnak, Cobdennek szíves köszöntésemet, mint mindig.

Deczember 24-ikén 1849.

(11.) rue de la paix.

19.

Kedves Barátom!

Örvendek azon, hogy mindenre nézve egy véleményen vagyunk. — Hiszen lehetlen, hogy ne értsük egymást; mert okos emberek vagyunk. Én ígéretem szerint már mult szerdán elindultam volna, ha Klapka generalis nem izeni, hogy vélem ez évben többé nem találkozhatik.

Holnap utnak indulok és így új évben vagy legfőlebb szerdán reggel Londonban leszek.

Orosz egy igen impertinens levelet írt Beöthyhez a Kossuth levele dolgában. Megérkeztemkor majd megmutatom neked. Isten veled. Nődnek, Dudley Stuartnak, Cobdennek tiszteletemet.

Deczemb. 30-ikán 1849.

Barátod
Teleki.

20.

Kedves barátom!

Két dologról kell veled az itteni menekültek megbízásából értekezni. Egyik azon köszönő levelet illeti, melyet ti Londoni magyarok az angol comitéhez, ahöz, mely Dudley Stuart auspiciuma alatt alakult s mely már közel áll a fölhasználáshoz, intézni fogtok. Ugyan is veledi utolsó beszélgetésem alkalmával abban egyeztünk meg, hogy ti olly móddal fogjátok a köszönést szerkeszteni, miszerint mindamelllett is, hogy az csak hála kijelentést foglaland magában, annak contextusából tisztán kiviláguljon, hogy a comité teendői még korántsem tekintethetnek befejezeteknek, hanem még a menekültek érdekében sok marad tenni való, mielőtt a kitűzött czél el lenne érve. Erre, tudom, jól emlékszel. Klapkával is szóltam ez iránt s ő is megegyezett benne. Mi itt abba állapotunk meg, hogy az itteni Parisi menekültek hozzájárulandnak ama köszönő levélhez, ha még nem késő. Így tehát az itteniek nevébe s megbízásából arra kérek, ha még nem volna átadva a kérdéses levél, említéd meg, hogy mi Frankhonban mulató magyarok az angol comité iránti nézeteiteket s érzéseiteket osztjuk s titeket megkértünk ama Comitének a mi köszönésünket és hálánkat is fejeznék ki. Könyörgök, írj nekem ez iránt minél előbb, szólj Szabóval is, ki tudni fogja, valjon

¹ A kipontozott helynél a levél kiszakadt.

irt-e már Klapka oly nemű levelet, minőt említék? mert ha az már át volna adva, azon esetre mi külön levéllel akarunk a ti köszönéstök-höz járulni. — Ha pedig még nem késő, ugy az itteniek nevébe fölhatalmazlak és megkérek, miszerint nem név szerint, hanem általányosan, az itteni magyarok hálájukat is fejezd ki Dudley Stuartnak s társainak.

A másik fontosb tárgy. Tudod, hogy a jövő parlamenti sessio megnyitása után mindjárt Dudley Stuart a török kérdést fogja szőnyegre hozni és ez alkalommal a magyarokról is beszéllend. Az itteni menekültek közül többen levelet kívánnak az angol kormányhoz intézni a magyar ügy előmozdítása érdekében. Ez egyszersmind kérelem is volna, életjel is volna, buzdítás is volna, hála kijelentés is lehetne. (De kérek mind ezeket tartsd, a mennyire lehet, titokban, mert mindnyájunk nézete ellen van, hogy előre kikürtöltessék.) Én részemről és velem sokan kétkedünk abban, vajjon helyes-é most mindjárt írni egy illy levelet s nem célszerűbb-e a parlamenti debattok utánra halasztani, a mikor aztán, mind arra nézve, kihez intézzük ama levelet? a kormányhoz-é vagy egyes parlamenti tagokhoz? mind arra nézve, közhírré tegyük-é vagy sem? mind arra nézve, mikről keljen ezen iratunkban az előítéletek elosztására nézve különösen emlékeznünk? az ezen irat megszerkesztését megelőzendett vitatkozások következtében tisztában leszünk. És így könnyebben is fogjuk azt megszerkeszteni, mint tehetnők most, midőn egy egészen önnálló kérelmet adva be specificálnunk kellene, mit kérünk, és így könnyen azon dilemmába esünk, miszerint vagy sokat kérve az angol kormány előtt nevetségeseknek fogunk látszani, vagy keveset kérve, ön elveinket fogjuk ünnepélyesen megtagadni, s így compromittálандjuk magunkat hazánk s a világ előtt. Egyébbaránt még több ellenvetéseink is vannak. 1°. Ha az angol kormányhoz intézünk illynemű iratot; vagy publicáljuk a hirlapokban is, és ez esetben az angol kormányra nézve kellemetlen dolgot fogunk tenni s magunkat irányában ellenséges állásba teendjük — vagy nem publicáljuk és az esetben iratunk hatástalanul vészzen el a külügyministerium irattárában. 2°. Ha egyes parlamenti taghoz intézzük, akkor a kormányt egészen mellőztük és rokonszenivre többé nem számíthatunk. 3°. Minden esetre az egész parlamenti debattanak Magyarhon fölött azon színt adná iratunk, mintha az csak a magyar agitációk következménye volna. 4. Föl kell használnunk minden alkalmat arra, hogy a magyar ügyről beszéltesünk a házban, és a házon kívül is; — mert táplálékot kell adni az angol rokonszenivnek. Most a magyar dolgok minden esetre előjönnek, mert Lord Dudley Stuart szőnyegre hozandja azokat — ugy-e? Nekem legalább így mondta. Ha most írunk, később nem írhatunk, mert abban mindnyájan megegyezünk talán, miként nem jó igen sokszor lépnünk föl. Igen, de később írva, alkalmunk lehetne ügyünket ismét szőnyegre hozni. Így tehát most írva, midőn ez ugy különben is szőnyegen leend — később alkalmat leszünk kénytelenek mulasztani. Ezekben s t. e. féleken alapulnak nézeteim e tárgyban. Sokan értenek velem egyet. De minden esetre, ha illy föllépésünknek a parlamenti vitatkozásokra vagy a kormány rokonszenivre valami hatása lehetne, ugy most is készek lennénk azt

megtenni. Erről te — s az angolok jobban ítélhetnek, mint mi itt. Arra kérek tehát, hogy titokban, a nélkül, hogy más valaki megtudja, közöld nézeteinket Cobdennel, ki minden ismerőseink közt legjobban ismeri az angol állapotot, és Lord Dudley Stuarttal — s a szerint, a mit mondandnak, add minél előbb tudtunkra: írjunk-e? s most írjunk-e vagy később? — s kihez intézzük iratunkat? s közhíruvé tegyük-e vagy nem? — A parlament, ugy tudom, 31-ikén nyílik meg. Ha mindjárt szólsz Cobdennel és Stuarttal, ugy még idejében itt lehet válaszod. Könyörgök, tedd ezt meg érettünk, de ne szólj senkivel mással, mint kiket említék. Ha illy iratra szükség leszz, egyetértőleg tehetjük föl ketten — a ki fölteszi, a másikkal közli. De valahogyan ne közöld most ezt a mi comiténkkal Londonban, mert nem oda való tárgy. — Senkivel mással, mint Cobdennel és Dudley Stuarttal! és kérek, válaszolj hamar.

Bethlen Albert, ki most nálatok mulat, igen gyanus egyén. Előbb Zeyknek mondta magát, aztán itt Párisba Bethlen János fiának, Olivér testvérenek — most Londonban azt állítja, hogy ő Bethlen József (Kurta József) fia. Egyébaránt se a Zeykeket, se a Bethleneket nem ismeri. Légy irányában vigyázó. Még egyet majd nem elfeledék! Wass Samu a fölött szomorkodott, hogy te Ujháznak és a többi oda ment magyaroknak azt mondtad volna, miszerint ő austriai spion. Nevetséges dolog! ne is mond, hogy nem mondtad, ugy is tudom. — Attestatumot kér töllem arra nézve, hogy ő becsületes ember. Irok neki. Kérek, írd te is. — Adresse: Mr. Samuel Wass. New-York. 47 Bond Street. Isten veled! Nődét — Cobdent — Lord Dudley Stuartot tisztelem, mint mindig. Válaszodat várva várom!

20 — Janvier 1850.

Paris. 11 rue de la paix.

Hív barátod

Teleki.

21.

— — — Holnap más szállásra költözöm. 13. rue neuve St. Augustin. (*Hôtel du Danemarck.*) Sokkal olcsóbb a mostaninál. Leveleidet oda intézd.¹

22.

Paris. Február 7-ikén 1850.

13. Rue-neuve St. Augustin

Hotel du Danemarck.

Kedves barátom! Tegnap feleltem Lord Dudley Stuart levelére. Minden elintézve — itteni barátunkkal szóltam — s mire e levelem hozzád érkezik, már hiszem, Lord Dudleynek már át leszz adva, a mi kérdésben forog. Kérek, szólj vele, kérdezd őt, minden rendben van-e? s vette-e leveletem — mellyet tegnap intéztem hozzá? (34. St. James's place ugy-e?)

¹ A levélből csak ez az utóirat van meg. A postabélyeg 1850. jan. 30.

Reclamatiódhoz még egyet csatoltam Kossuthra nézve, melyben kijelentém, hogy azon hír, mintha Kossuth Mazzinivel és Ledru Rollinnel együtt akarna hírlapot szerkeszteni, merő koholmány. Mind a két reclamatiót megküldtem több hírlapoknak — a *Napoleon* nem adta, de a *Journal des Debats*ban, *Indre*ben, *Opinion publique*ben, *National*ban, *Événement*ban kijött, s ennyi, úgy gondolom, elég. A Napoleon nyomorult hírlap — hatása, illy koholmányok miatt, naponta kissebbedik. Ugy hallom, hogy e koholmányok Carliertől erednek, szóltam valakivel, még pedig szava bevehető emberrel, ki a feladást maga olvasta, s ott nevedre bökkent.

Fölvilágosítást kérek tőled egy Czerniewski nevű egyénre nézve, ki jelenleg — Schwaiczban mulat, és magát a mi magyar diplomatiánk tagjának mondja, valamint a Parisi lengyel litteraturai társulat tagjának is. Ezen egyén itt Parisban nálam megfordult volt. Serbnek álitotta akkoriban magát, valamint álitja most is, sokat szóllott Stratomiroviczről, kivel állítólag folytonos öszveköttetésben volt. Sokat hazudott. Egy lengyellel találkozott nálam, ki jól tud Serbül s ki nekem azt mondta, hogy nem is Serb kiejtése. Emlékszem, hogy akkoriban ez a Czerniewski szóllott rólad is, — mondván, hogy veled több ízben találkozott. Most a Schweitzi követ töllem ezen egyén iránt fölvilágosítást kért. Én elmondtam neki, a mit tudok — és megígértem, irok neked — azon reményben, hogy talán tudsz rólla valamit. Könyörgök tehát, írd meg nekem, ismered-e ezen Cserniewskyt? s mit tudsz rólla? Én impostornak gondolom, meglehet, *agent provocateur*. Arra kérek, felelnél ezen levelemre minél előbb. Wassnak írtál-e? számár ember — de nyugtasuk meg. Terrasson ismét volt nálam, Klapka munkáját francia nyelvre fordítani ajánlkozott itt egy Baligot de Beyne nevű egyén, az üdvözült Tempsnak egyik volt redactora. Ha lehet, kérek, add ezt Klapkának tudtára. Jó volna, ha Lord Dudley Stuart azon beszédében, melyet a török kérdésre nézve tartand, figyelmeztetné a parlamentet arra, hogy a porta az internement által magát Austria tömlöcztartójává alázta le és hogy tehát azon helyzet, melyet az angol és francia diplomatia a porta számára kivivott, nem igen fényes. Nem szólnál vele erről?

Mi a nézeted azon iratról, melyre nézve egyik levelemben említést tettem volt. Jó volna-e a magyar ügyre nézve, ha valamely parlamenti tagnak mi menekültek illy iratot adnánk be, mi formában szerkesztésük és mikor adjuk be? Irj erről. Válaszodat várva várom. Cobdent, Stuartot tisztellem, mint mindig. Nődnek sok szépet. Teleki.

Lakásom 13. rue neuve St. Augustin. Mond meg barátinknak.

23.

Paris Február 15-ikén. (1850.)

13. rue neuve St. Augustin.

Kedves barátom!

Sietve irok, mert nem akarnám a mai postát elmulasztani. Schoepf az az Mercy Doctor a legnagyobb desperatióban jött hozzám — pénze egészen elfogyott, csak 4—5 napra van ellátva — számításaiban csa-

latkozott. Ha négy-öt nap alatt nem leszz segítve rajta, nem tudja, mi tevő legyen! 300 pengő forintra volna szüksége, hogy magát mobilizálhassa. Hozzátok folyamodik általam és igéri, hogy ha csak most segítetek rajta s háromszáz forintot küldtök neki a refugiék pénzéből — előre obligálja magát, hogy soha többé terhetekre nem leszz. Nem tudom, mit tehetsz érte — mit adhatsz neki? Andrásyval is kellene szólni, neki sok pénze — én kifogytam már mindemből, tehát én nem adhatok, de ő könnyen nélkülözhet 100—200 forintot — meg sem érzi. Tégy, kérelek, Schöpf Mercy mellett valamit — derék ember, jó orvos — de fő dolog, hogy rögtön legyen rajta segítve — mert már mindemből kifogyott. *Mercy* adresse Rue St. Honoré N° 222. Klapkának holnap írok, addig is, ha találkozol vele, mondd meg neki tiszteletemet.

Országot, ki itt van s neked már írt, igen ajánlom, — nagy inségben van; lehetne talán neki is valamit küldeni. Bocsánatot, hogy ennyiszer alkalmatlankodom — de mit tegyek, mikor hozzám folyamodnak? s rimánkodnak, írnek neked!?

A mi a köszönő levelet illeti, ti jobban ismeritek a körülményeket, mint mi, ti sokkal képesebbek vagytok azt megszerkeszteni. Írj nekem erről, kérelek, egy pár szót.

Sokat kellene még írnom, de nincs hely. Cobdent, Dudleyt tisztelem — kihez intézzük a levelet? Csak Lord Dudleyhez? — Nőd kezeit csókolom.

Hív barátod
Teleki.

24.

Kedves barátom!

Azon köszönő levélre nézve, melyről utolsó levelemben említést tévél, mit sem írsz, — pedig szeretném tudni, e tekintetben mihez tart-suk magunkat? — ki írja a levelet — s kik írják alá? refugiék mind alá nem írhatják, mert vannak köztünk, s pedig vannak Londonban is, kik nem szeretnék magukat compromittálni, mert arra, hogy vissza mehetnek, még reménységüket nem veszítették. (H... ma itt volt; — épen most távozott innen, siet és jól teszi.) A mi ama levelet illeti, elég volna, ha a többiek nevében hárman írnók alá; — Klapka, te és én. De írj erről minél előbb. — Még egyet. Hogy Schöpfért te nem tehetsz semmit, sajnálom, azonban te és Andrásy jobban ismeritek. Én csak annyit, hogy ez az ember itt, meglehet, a legnagyobb nyomorba fog süllyedni — nekem pedig nincs pénzem.

Emlékezzél meg arról, hogy azt a 20000 frankot, melyre itt az emigratio szegényebbjei mindenkor számolhattak volna, Londonba küldöttem, mert ott nem lehetett pénzt teremteni és tehát már most nem lehet a Londoni segedelemért csupán a Londonba — Angliába mulatókra szorúlni. Ein Paar arme Teufel müssen auch hier etwas bekommen. Ugy-é ebben egyet értünk? — *Országot* is említettem, ismered őt? írt neked.

S még egyet! Ez a Schwaitzi Minister kérelmére Czarniawski azt írta, hogy akkor, mikor téged az Októberi napok előtt látott, általad egy specialis és confidentialis missióval volt megbízva, mellynél fogva

Londonba és Párisba kellett volna mennie. Ez nem fontos dolog. Csak azt akarják a Schweitziak tudni, vajon hazudott-e vagy nem. — Kérlek, felelj erre. Mert megígértem, hogy ez iránt Berman urat, a Schweitzi követet fölvilágosítom. Irj tehát, könyörgök. Cobdent, Lord Dudley Stuartot, mint mindig s nődet is, mint mindig, tisztelem.

Paris *Február 21-ikén.* (1850.)

barátod
Teleki.

13. rue neuve St. Augustin.
Hotel du Danemarck.

25.

Kedves barátom!

Valóban? azt hiszed, hogy mi itt Parisban lakó magyarok már nem is értünk ángolul?

Nem akarunk e fölött vitatkozni; tégy, a mint tetszik. De jó volna, ha nem felednéd el Kutahiába küldeni egy — legalább egy példányt munkádból. Batthány Kázmér igen sovárog Magyarországot illető könyvek után.

Ha emlékeztetnéd Szabót is — már szoltam vele — a kutahiaiknak olly jól esik, ha róluik megemlékszünk.

Teleki Maxné vagy Lázán lakik Kolosvár mellett vagy Erdő-Szádán közel Nagy Károlyhoz — minden esetre legjobb leszsz leveleit Kolosvárra intézni.

Montmorency
Junius 18-ikán. (1850.)
7. rue St. Jacques.

Hived
Teleki.

26.

Kedves barátom!

Im küldök neked igen érdekes okleveleket. Először ugyan is egy még ápril kezdetén Brussából írt nyilatkozatot s köszönetet az Amerikai néphez A :/ alatt. Ezt már megküldte volt Kossuth Ujháznak. Nem tudom azonban, kapta é? Kossuth arra kéret, fordítassuk le Angolra és küldjük meg Ujháznak mi is, mert ő angol fordítójába nem bizik. Erre nézve az a véleményem, hogy gyönyörűen van írva, de a mostani körülményekhez nem illik. Sok van benne, mit az americaiak balul értethetnének, s mi ott épen nem tehetne jó hatást. Olvasd te is figyelemmel és írd meg nekem nézetedet. A nyilatkozat minden esetre igen érdekes és valamikor még hasznát vehetjük. Ha csakugyan le kellene angolra fordítani, te könnyebben teheted, mint én. Ugy-é?

2-szor B ://: Kossuthnak Kuttahiából költ szívreható levelét :/;, ://;, :///; alatti öszvesen négy acclusumaival együtt.

3. Palmerstonhoz intézett levelét Kossuthnak, melynek tartalma a :///; alatti acclusumba foglaltatik.

A legnagyobb óvatossággal kell e dologban eljárunk, nehogy Kossuth helyzetén még nehezítsünk.

Guyon írt nekem. Tudtomra adja, hogy a török seregben tábornoknak van kinevezve és pasának, mindamellett, hogy keresztény maradt. Egyébként a Kossuth ügyére nézve jelenti, miként, minthogy a porta Auszriának egy évi internementot ígért mind addig, míg az év ki nem telik, Kossuthot és társait szabadon nem bocsátandják; és tehát e tekintetben a nagy hatalmasságok (azok, kiknek követihez folyamodott Kossuth) föl nem léphetnek mostan, hanem akkor minden esetre teendik.

Az év Augusztus végén fog kitelni. Csak bizonyos legyen, hogy a refugiék akkor szabadon bocsátandnak, meg lehetünk elégedve. De ez iránt kellene magunkat biztosítunk.

Ez igen kényes tárgy. A porta sokakat alkalmazott már honfirtársaink közül, a mint mondják, és többeket akar még ezentul is seregeiben alkalmazni s e tekintetben jobban viseli magát más hatalmasságoknál. Tehát nem volna czélszerű e dolgot a nyilvánosság terére vinni; s a portát sérteni. Kérlek, különösen Lord D. Stuarttal és Cobdennel szólj a dologról. Lord Dudley Stuart legjobb tanácsot adhatand arra nézve, mikor keljen a levelet Palmerstonnak átadni s mi lépéseket keljen még nálla tenni az ügy érdekében.

Néhány napig várnom kellett alkalomra, mert nem akartalak fizettetni szükségtelenül. Különben a levelet megkaptad volna már 3 nappal ez előtt. Arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a Kossuth levele igen nagyon megkésett, én nem tudom, mi okból! és talán az ottani körülmények is változtak már.

Csak nagy zajt ne üssünk a dologból szükségtelenül! Istenért! Isten veled! Cobdent, Lord Dudleyt tisztellem s nódet természetesen — s minden hű magyart üdvözlök.

Ird meg nekem, miként gondolkozol s mi lépéseket teendsz? mert az ügy természetesen engem is szintugy érdekel, mint téged. Beöthynek, Andrássynak, Gorovénak s a t. ezer szépet.

Montmorency 26 Junius 1850.

Híved

Teleki.

Adressemet tudod:

per Paris a *Montmorency*

(Seine et Oise)

7. rue St. Jacques.

Kisst kérdezd meg, leveletem vette-e? és üdvözölt őt is t. i. *Kiss Nikit*, nem Lászlót.

27.

Montmorency 10. Jul. 1850.

7. rue St.-Jacques.

Kedves barátom Feri!

Köszönöm a könyvet! Nőd beteg? még beteg? — te erről nem írtál. — Reménylem, csak pillanatnyi baj leend. Várom tudósításodat ez iránt. Vukovicsnak megmondom, feleljen, még nem volt időm meg-

kérdezni, miért nem felelt, mert leveledet s nőd könyvét csak épen most kapám. Ama czikk az Allgemeinében bennem is figyelmet gerjesztett már, és Teleki Sándorral megígértettem, hogy felelni fog; talán már el is készítette feleletét. A dolog nem csak őt, de mindnyájunkat érdekel. Heningsen hallgatásán én is bámulok. — Lord Dudley is (épen két nappal ez előtt vettem levelét), így hát e tárgyra nézve mindnyájunk lelki állapota ugyanegy. A Kossuth és társai szabadon bocsáttatásokra nézve a napokban fogok szólni a külügyministerrel. Már kétszer kopogtattam ajtaján, de nagyon el volt foglalva. Egyébiránt én az itteniekre nem igen számolok, ők most is, mint máskor mindig, egyéb dolgokkal vannak elfoglalva. Szóltam befolyásos emberekkel, természetesen itteniekkel, kik az internemet tekintetében nem nagy reményekkel kecsegtetnek. Igaz-e, hogy Palmerston már szavát adta volna, miként Kossuth s társai Augustus végén elhagyhatják Törökhont? én félek, hogy ő csak félre értetett. Lord Dudley Stuart sokat tehetne a dologban. Ugy-e szólni fogsz vele te is? Ő semmi positívumot nem ír Kossuthra nézve. Csak zajt ne üssünk még! Ha majd aztán nem lehet máskép boldogulni — akkor magam sem bánom! De előbb kísértsünk meg mindent, ugy-e, Barátom? Csak most ne! A porta egészben még nem viseli magát rosszúl. Hasznos frigyessünk leend egykor; e reményről még nem tettem le. Az itteni rendőri igazgatónak rád nézve megmondtam a megmondandókat. Ő most irányodban jól viseli magát. Legalább nem ellenségünk. Magyarhoni hírek szerint a conservativeknek nagy popularitásuk kezd lenni. Hamar fölmásznak az ugorkafára. A Pesti kormány czivakodik a Bécsivel. Nem akarja többé magára vállalni az eddigi odiosus szerepet, csupán a végett, hogy ott fönn kegyelmeket osztogassanak — az auditoratus 2 cathgoriát csinált csak — egyikbe tette azokat, kiket fölmentendőknek vél, a 2-ikba azokat, kik ellen a pör lefolytatandó. Az első cathgoriába 250 egyént tett. Bónis már elhagyta Austriát és önszántából ismét vissza ment. Azt mondá, nem tud honán kívül élni. Constantinapolyba biztos alkalmaim vannak minden hó 7-ikén, 17-ikén és 27-ikén. Batthány Kázmér egy Franklin Taylor nevű americaít ajánlott nekem, de nem látogathattam meg ezen jó urat, mert Londonban van. Isten veled. Ezer szépet Beöthynek, üdvözletemet Dudleynek, Cobdennek, minden barátunknak. *Franklin Taylor* urat pedig Batthány nevében ezennel ajánlom neked, bemutatom. Franklin Taylor Ur Kutahiában lakott sokáig. Sokat beszélhet barátinkról, ide mellékelem adressét.

Híved
Teleki.

A mellékleten:

Franklin Taylor M. D.

Craven Street Strand. London.

Pulszky Barátom!

Egy Székely nevű zongorásról nincsenek-e híreid? Hol lakik? Írd meg, ha tudod. Jó ismerősöm. Irt nekem s nem tudok neki felelni.

28.

Kedves Barátom!

Irtam neked s nődek — köszönni a kedves ajándékot, melyet küldtetek, reményilem, megkaptátok. Palmerstonnak kár volt választást engedni különféle terminusok közt, — én csak egyet tudok megfogni; évnapját azon időnek, midőn Kossuth és társai a török határon átléptek — mert azon időtől fogva tart az internement, minden más terminus ellenkezik logicámmal. Én ez értelemben szóltam a francia kormányynyal, különösen *La Hitteal*, kitől azon ajánlatot, hogy tenni fog ez ügyben, a mit tehet, igen is nyertem, de egyenes ígéretet, az eredményre nézve nem.

A török követség tagjaival is szóltam. Kalimachi már írt haza, s különösen ajánlotta és szivire kötötte Ali és Reshid pacháknak, hogy ügyelnének a fölött, nehogy a refugiékkal rosszul bánjanak. Sajnálom, hogy Kalimachy most nincs itt, sokat végezhettem volna el vele. Annyit tudok, hogy az angol és francia követség Longworthot küldte Kutahiába, hogy a vádakát megvizsgálja és mindent úgy intéztessen el, a mint a menekültek érdeke kívánja. Most kaptam Kossuthtól egy levelet, melyben mondja, hogy a bánásmóddal már meg van elégedve. (A levél 15. Juliusról van datálva.). Most tehát csak a kiszabadítás dolga van hátra. H. nem végez semmit is — nekem úgy látszik — az eredmény szalma leend. Nem tartottad e dolgot eléggé titokba. Kossuth a többek közt azt írja, hogy neked levelet küldött, mely engem is érdekelt, melynek nekemi közlésére megkért. De te ezt nem tevéd — pedig volt alkalmad. Egyáltalában úgy bánsz velünk, mintha mi nem is tartoznánk a menekültekhez. Segedelmezést említsz, mely Magyarországból jövend, de csak úgy általányosan, mintha ez minket itt nem is érdekelhetne. Azon 20000 frank helyébe — mely pedig vajmi jól fogott volna az itteni szegény menekülteknek, 10 fontot kapánk cserébe! Mindezeket csak bámulni tudok! Sokat kellene még írnom — de nem akarok czivakodni. Leszsz-é kegyes engem válaszóddal szerencsételni? Reményilem, azon levélre nézve, melyet Kossuthtól kapál, még is egy pár szó fölvilágosítást fogsz adni. A pénzre nézve pedig nyugodt lélekkel írtam, a mit írtam, mert tudja mindenki, miként én a pénzbeli segedelmezésbe részesülni soha, de soha nem fogok. — Isten veled! Tiszteletemet nődek, igen sok ezer szépet Cobdennek, Beöthynek, Dudleynek, Andrássynak!

Isten áldjon. —

Hived
Teleki

Montmorency 21. Julius (Seine et Oise) 7. rue St. Jaques. (1850.)
Vukovics már írt neked 1-ő Juliusban, lehetlen, hogy ne kaptad volna levelét.

29.

Kedves Barátom!

Mi frankhoni émigránsok Taylor elnök halála feletti fájalmunkat az amerikai kormánynak kifejezni szükségesnek véltük, és ennél fogva következő levelet írtam az itteni magyar émigránsok nevében *Rives* Urhoz, az itteni amerikai követhez, melyet tegnap (azon kijelentés mellett, miszerint annak hírlapokba igtatását egészen reá bizzuk és az ő ítéletétől függesztjük föl) által is adtam.

»Monsieur le Ministre,

C'est au nom des émigrés Hongrois domiciliés en France que j'ai mission de vous exprimer la sincère, la profonde et unanime douleur qu'a ressentie toute notre émigration à la nouvelle de la mort de Monsieur le Général Taylor, président des États unis d'Amérique.

Cet homme si digne par ses grandes et belles qualités d'être à la tête d'un peuple libre et grand, je ne parlerai pas de ce qu'il fut à son pays. Le monde entier sait ce qu'il a été; il la rempli de l'éclat de ses vertus et de sa gloire; je ne dirai que ce qu'il nous a été à nous.

Le plus noble ami de notre cause, notre plus généraux protecteur dans l'adversité; voilà ce que nous avons perdu en lui!

Le gouvernement dont il fut le chef, a été le premier à vouloir reconnaître l'indépendance de la Hongrie, il a été le premier, que dis-je? le seul de tous les gouvernements qui se soit empressé de nous accueillir au sein de la famille des nations.

Et c'est par son organe qu'après nos jours de désastre, cette grande voix de peuple américain, c'est fait entendre, pour proclamer généreusement à la face du monde, en répétant la résolution qu'il avait prise à notre égard pendant notre lutte, et l'intérêt qu'une glorieuse nation nous portait et la part qu'elle prenait à nos malheurs. Et cette voix qui a retenti dans le monde comme son verdict de l'opinion publique, — elle a aussi retenti dans nos coeurs comme une douce consolation et comme l'augure d'un meilleur avenir; — car ce ne sont que les causes injustes ou incomprises qui perissent.

C'est encore tous ses auspices qu'un grand nombre de nos compatriotes a trouvé asyle, hospitalité et protection en Amérique, ou ils ont été accueillis et traités non pas en étrangers mais en frères.

Honneur à sa tombe ce monument d'une gloire sans tache! Nous pour notre part nous y portons le tribut de nos coeurs en exprimant notre sincère et profonde douleur, notre vénération pour sa mémoire et notre éternelle reconnaissance.

Nous vous prions Monsieur le ministre de bien vouloir être l'interprète de nos sentiments auprès du gouvernement de États unis d'Amérique.

Veuillez agréer etc.

C-te Ladislas Teleki,

ancien envoyé fondé de pouvoirs du gouvernement Hongroise en France.

Töltelek függ, akartok-e hasonló levelet intézni az ottani amerikai követhoz. Szép volna s talán helyes is, ha tennétek (talán tettétek is már), minden esetre lépésünket tudotokra adni s titeket figyelmeztetni kötelességemnek tartottam.

Epen most kaptam levelet Kossuthtól és Batthánytól Kiutahiából, a Batthányié Julius 27-ikéről, a Kossuthé Julius 23-ikáról van datálva. H. megérkezett Julius 26-ikán, egyébiránt reá nézve semmi különös nem mondatik. Batthány Kázmér még írja, hogy a híres Jázmády praetorianus gazdájával megérkezett. Kossuth pedig, hogy némely austriai zsoldban álló Horváthok igen veszedelmes terveket forralnak az emigransokra nézve — mellyek még a török kormánynak figyelmét felélesztették. Erről jó volna Dudley Stuarttal szólni, kinek a napokban írni fogok.

Panaszkodik Kossuth a fölött, hogy a Siumlában maradt emigransok most *pour-tout-potage* 23 forintot s ha ki akarnak Törökthonból menni, két annyit kapnak, mellynek azonban felét a török tisztviselő elszokta rabolni. Szegény emigráns! Mit csináljon 23 forinttal, hova utazzék 30—40 forinttal. Kéri, tennénk lépést, hogy az angol és francia és amerikai kormányok ezután ne csak passust adjanak, hanem módot is nyujtsanak a szegény menekülteknek az utazásra s szállittatásukról azoknak kik Angolhonba vagy Americába vagy Sveciába s a t. akarnak menni, legalább Angliáig gondoskodva legyen. Szólj Dudleyvel.

H.-be nem bizom — nekem mindinkább aventuriernek látszik! — adja Isten, hogy családkozozam.

A internemnt vége csakugyan nem közelg még — s pedig Kossuth azt írja, Kiutahiának climája olly rossz — hideg — kellemetlen, hogy $\frac{1}{3}$ -a az emigratióknak örökké beteg — s ha még itt kellene telelniök, meghalnak mind. Ő is szüntelenül beteg.

Szólj ez iránt, kérlek, Palmerstonnal és szóláss vele, mihelyt lehet — az emberiség parancsolja, hogy őket Kiutahiába telelni ne engedjük. Én majd szóllok az itteni kormánynyal, mert az egész levelet leiratom számodra, minthogy voluminosus, a legelső alkalommal megküldöm — de addig is tenni kellene valamit.

Kérdezi Kossuth, nem kaphatna-e az émigratio Americába megtelepedésre 50000 francnyi kölcsönt, de én ezt nem hiszem lehetőnek, s egyáltalában nem kívánatosnak, hogy mi Americában megtelepedjünk.

Képzeld, mit mond Wimmer és társai! hogy te lettél volna az orosz interventio egyedüli oka! Ha! ha! ha! csak ugy említem, mint tréfaságot és mint rendkívüli óriási számárságot.

Nódet tisztelem.

L. Dudley Stuartnak, Cobdennek, Osboumenek ezer meg ezer szepet.

Hiv barátod

Teleki.

Im küldök egy levelet Vukovicstól.¹

¹ Kette nincs. Taylor elnök 1850. júl. 9-én halt meg. A levélben előforduló dátumokat tekintve ugyanez év augusztusára tehető.

30.

Kedves Barátom! Igen sietve egy pár szót! A pénzre nézve írtam Szarvadynak, úgy tudom, kapta Ludwigh — a Szontagh által küldött levelet vettem s feleltem is reá. Madarászról nem tudok semmit, nem is akarok tudni, mert egy tolvajjal nincs semmi közöm. Ő az én szememben nem tartozik az emigrációhoz s ebben az itteniek pártolják nézeteimet. Csak valahogy Párisba ne jöjjön! Ha ide jön, én az emigratio érdekében mindent elkövetendek, hogy minél előbb eltávolítsam innen.

Hogy adressünk tetszik, azon örülök — igen igen sajnálom, hogy ti is nem írtok adresset. Ezt az amerikai kormány bizonyosan észreveendi, mert mi csupán a Frankhonban levő magyarokról szóltunk. Hogy kevesen vagytok, az nem tesz semmit, mert hiszen csak egy írja alá a többiek nevében, s így nem tudni, sokak vagy kevesen nevében iratik-é a levél? Azt, mit küldtem, csak én írtam alá. H-ra nézve keveset reménylek! adja Isten, hogy csalatkozzam. A Kossuth és Batthány ügyében írtam Dudley Stuartnak egy bizalmas levelet, úgy, a mint éreztem. Ő azt, mint írja, elolvasta Palmerstonnak és ki is adta a 24 augustusi Dayly Newsban, természetesen nevem nélkül. Te is, kérlek, szólj Lord Stuarttal. Palmerston ígérte, hogy mindent teend, mi hatalmában álland, s instructiókat küldend S. J. Canningnak, hogy mindent kövessen el az internaltak minél előbbi kibocsáttatására, mit csak tehet. De tagadja Palmerston, hogy ő mindenható volna, mondja, hogy Austria, különösen Schwarzenberg, mindent el fog követni, a szabadon bocsátás megakadályoztatására. Il faut battre le fer tant qu'il est chaud! Könyörögök! szólj te is Lord Palmerstonnal. Ezer meg ezer köszönetet mondj nevében is Lord Dudleynek, azokért, miket tett.

Az én jószágomra nézve bizony, fájdalom, semmi vidítót nem mondhatok. Nincs kedvük visszaadni. Hiába részemről minden fenyegetés! Szemeréné még nem jött meg, de reményli Berti, hogy megjön nem sokára. Hajnikné a napokban váratik.

Somsics valóban gyönyörű munkát írt azok szerint itélve, mik a hírlapokban rólla megjelentek. Rath levelét elküldtem. A Kossuth levelét iratom számodra, elküldöm a legelső alkalommal. Contentumát egyébb-aránt ma elbeszéltem. Tisztelem nődet! Ezer szépet Cobdennek, ha viszszaajön Angolhonban. Irok neki nem sokára. Adieu, Andrássy nem Osten-
Hived
Teleki.

Montmorency (Seine et Oise) 7 rue St. Jaques 27 aout (1850).

31.

Kedves Barátom.

Im Kossuthnak egy levele. — Igen szeretném, ha azon, névsort, melyet az osztrákok a Timesben kiadattak (t. i. az általunk kivégeztek neveit), megküldhetnéd, nagyon nagy szükségem van reá. Már, gondolom, hírül adták neked, hogy az itteni emigratio Csernátont köréből kire-

kesztette. Olly cikkeket írt volt, millyeneket mi czélszerűeknek nem tartottunk; mint a magyar hírlapnak levelezője néha hazug, néha pedig olly híreket közölt a mondott lappal, miket mi közölni nem akartunk, egy ízben épen azt, mit emigrationalis gyűlésben végeztünk s mire nézve határozottuk volt, miként nem akarjuk közhírré tenni. E tekintetben megintette volt őt választmányunk. Ő daczolt, a vége az leve, mit mondok, ő nem tagja többé az emigratióknak. Neked is tudnod kell, azért írom.

Két olly levele van nállam már Kossuthnak, mit bár hozzám van intézve, számodra leirattam, de alkalommal akarom küldeni, félek megharagszol, ha postára teszem; eddig pedig alkalom nem találkozott. Isten veled! Tisztelem nődét. Ezer szépet az öreg kedves Beöthynek, sok szépet Cobdennek, Lord Dudleynek, ha találkozol velük. Isten veled! Írj, kérlek, minél előbb s a mondott névsort küld meg. Várva várlak.

Montmorency (Seine et Oise).

Hiv barátod

7 rue St. Jacques. 20. Sept. 1850.

Teleki.

Beöthynek holnap bizonyosan írok. Mond meg neki — ne feledd el — kérlek. Kérdezte terveinket jövő télire; a menyinyit tudok, tudtára adandom. Montmorencyben semmi esetre sem marad egyik is közülünk, kik jelenleg itt vagyunk; — a legtöbb Parisba megy; én nem tudom még, mi tevő leszek. Majd ezt magam is megírom neki. Addig is mond neki, hogy őt nyílt karokkal várjuk itt!

32.

Kedves Barátom,

Leveledet vettem — a Kossuthhoz intézettet tüstént expediálok s az enyimmel együtt az is okvetetlenül megérkezend Kutahiába, ha t. i. osztrák zsványok el nem rabolják, mit még sem hiszek, hogy tenni tudának. De már kérlek, mit tegyek az ide mellélt levéllel, mely Edinburgba van adressálva és melyet nekem küldtél, leveleidhez mellékelve? úgy gondolom, ez csak tévedésből történt, azért is ezennel visszamellékelem. Igen kérlek, kedves barátom, küldjél még vagy két példányt a Times névsoraiból és ellenünk írt cikkéből, igen nagy szükségem volna reájuk, mert több hírlapokkal szeretném közölni s azonkívül nekem is volna szükségem egy példányra. A költséget, melyet ez okozand, természetesen én viselendem t. i. mind a megveendő példányok árát (melyekből azután, hogy leveled igen nehéz ne váljék, kérlek, vágd ki az engem érdeklőket), mind a postabért. Kossuth levelét a legelső alkalommal elküldöm, de merjek-é 8, 9, — 10 shilling postabért rónni reád, a leveleknek, melyek igen terjedelmesek, postára tétele által? ez iránt írn, fiam, minél előbb. Vukovicsnak egy levelét közlöm, igen igen kérlek, azt, mit ír, ne feledd el, egyébbaránt különben is tudom, hogy az ily ügyeket szivedre szoktad venni. Februárig tarthat csak pénze. Egyébaránt megnyugt az, hogy előbbi leveleidből tudom, miszerint rólla már gondoskodva van — mert hiszen ugy írad.

Irányi, Thaly és Szarvady elmennek innen Brüsszelbe, és ennek következtében kiléptek az emigrációból. Még egyet:

Nem tudsz-e a Bándy munkájáról? Ő nekem írt s kért, pártolnám én is. De, kérek, én mit tegyek különösen, mielőtt ismerném a munkát? Irj, kérek, minden esetre, Bándyról egy pár szót. S a Timest is még egyszer ajánlom figyelmedbe. Valamint ajánlom magamat is barátságodba és nőd kegyeibe. Ezer szépet Dudley Stuartnak és Cobdennek, ha találkozol velük vagy írsz nekik.

Cobdennek még mindig *Wutbourne Terrace 103* kell írni? Az öreg Beöthy szívem mélyéből üdvözlöm és szerencsésen, Isten veled.

Montmorency (Seine et Oise)

Hived Teleki.

7 rue St. Jacques.

Sept. 26 1850.

Feleleteimet a Presse Sept. 15-iki számában, meg a legutolsót a Nationalban Sept. 22. gondolom, már olvastad.

33.

Kedves Barátom,

Azon két levelét Kossuthnak, melyekről már több ízben emlékeztem már, átküldés végett a Daily News levelezőjének adtam át; azolta bizonyosan megkaptad. Tudod, hogy Magyarországot 3 részre szakasztják — mi lépést tegyünk? Nem jó volna-e ez iránt előterjesztést nyújtani be az illető kormányoknak? különösen a francziának, angolnak, americainak? mert tétlenül nehezen maradhatunk; miután szabadok vagyunk. Várom eziránt válaszodat — kérek, siess vele. Közöld a dolgot Beöthyvel is.

Ma October 7-ikén (mert hatodika vasárnapra esik) tartjuk meg a halotti ünnepélyt azok emlékére, kiket Austria kivégeztetett. Tesztek-e ti is hasonlót? Mi, helyzetünket tekintve, nem láttuk czélszerűnek a dolgot hírlapokban hirdetni, nehogy a francia kormány demonstrációnak tekintse. Mind ezt neked hírül adni kötelességemnek ismertem. Nálunk természetesen Horváth fogja a misét olvasni s beszédet is tartand. Az Isteni tisztelet, az emigratio közmegegyezésével, Montmorencyban fog tartatni, mert itt minden olcsóbb leend. Nődet tisztelem. Ezer szépet Lord Dudleynek és Cobdennek. Hát csak ugyan igaz, hogy Kossuth nem sokára kiszabadul? Mi hireid Kiutahiából? H... miként működik. — A Hesenii dolog a reactionariusoknak sok aggodalmat okoz. Isten veled.

Montmorency (Seine et Oise)

Hived

October 2-ikán

Teleki.

850.

Beöthynek is sok szépet.

34.

Montmorency (Seine et Oise)

10 November 1850.

Kedves Barátom,

Épen most kaptam tőled egy pár szót keztyük iránt, melyeket Parisból vársz, egy előbbi hozzám intézett fölszólítás következtében. De én, kedves Barátom, semmi fölszólítást se tőled, se nődtől nem vettem,

annálfogva nem tudom, miféle keztyüket s mennyit vegyek, ha ez iránt Joachim ur, kit majd fölkeresek, nem ad fölvilágosítást. Irj, kérek, minél előbb, mert még itt van B. Orczyné, ki ebben igen szívesen eljárna és jobban, mint én egyedül tehetném. De írv minél előbb — mert Orczyné csak néhány napig marad még itt. — Andrásynak ez előtt néhány nappal küldtem egy igen sürgető levelet, sovárogorva várom feleletét, de még mind nem érkezik — Andrassy Gyula talán falun van. Légy szíves őt megkérni, írna mindjárt — ha nem beszélhetsz vele — kérek, küldj valakit hozzá, — mert azon tárgy, mellyről írtam, s mellyre nézve feleletit várom, reám nézve igen-igen fontos. — S most Isten veled, kedves Barátom. Tiszteletemet nődnek. Köszöntsd barátinkat, Cobdent, Dudley Stuartot. Beöthynek már kétszer írtam. Adieu. Méreyre nézve igen nagy figyelmet ajánlok. Itt nem jól viselte magát — sok ellene a panasz. A maga számára exploitirozta a magyar ügyet. Hiszen te ismered őt! Magad mondtad. Tehát ne ajánld.

Hív barátod
Teleki.

35.

Kedves Barátom!

Im küldök egy levelet Beöthyhez, melyet, kérek, küldj el neki minél előbb, én nem tudom mostani adressét, miolta nem lakik Cobden-nél. Isten veled! Méreynére ügyelj föl — c'est une avanturière! ezt kötelesnek éreztem magamat megírni, weil ich weisz, das du dich für Sie interessirst. E tekintetben, mint jó barátod, nagy vigyázatot ajánlok neked. Isten veled.

Híved
Teleki.

Nődet tisztelem, merre s hogy írjak Cobdennek? Kossuth levele párját néhány nap alatt megküldöm, most iratom.¹

36.

Paris. Hôtel du Danemark 13. rue neuve
St. Augustin. 23. Novembre 1850.

Kedves Barátom. Szeretném tudni, valjon *széna-é* vagy *szalma*, a mi K . . . ból jön — bizony fájdalom! úgy látszik, hogy széna. — H . . . el igen meg vannak elégedve, igen kedvesen, nyájasan s meghiszem észélyesen is viselte magát — de a facit az, hogy e napokban Párisban és Londonban leszsz, Kázmér tegnap érkezett levele szerint. Tehát annyi erőfeszítés aequale semmi. (Kázmér levele October 23-ikáról van dátálva, és H . . . az nap indult el onnan egészen hazafelé.) Nem tudom, mit tehet Kossuth helyzetének könnyítésére — hiszen neki kezei kötvék. Én igen

¹ Kelte nincs, de a Méreynéét illető pont szerint a megelőző levél kelte táján írhatta Teleki.

szomorú vagyok — már nem tudom, mit tegyek! Mindent elköttem itten, mi hatalmamban állott. És imé egy lépést sem haladtunk előre.

A mi a keztyüket illeti, hogy akaratod szerint nem járhattam el a dologban, nem az én hibám. Piringer leveledet csak azután adta át, miután már Joachim elment volt. Két hétig tartotta leveledet magánál. Majd keresünk más alkalmat.

Szarvadynak semmit se mondhatok s nem is üzenhetek, nem vagyunk egymással beszélő s köszönő lábon, egyébbaránt írhatz neki, még mindig 9. rue Castiglione lakik.

Preuss csak ugyan török szolgálatban volt s úgy tudom, hogy azt suttomban hagyta el. Sajnálom, mert ügyes embernek hiszem. Fölszedte-e előre fizetését? hagyott-é maga után adósságot? nem tudom.

S most Isten véled. Ajánlom neki a Méreynétóli óvakodást. Ismered őt. Könnyen compromittálhatja a magyar ügyet. S aztán a szégyen reánk is háromlik. Ha auf eigene Faust szerencsét tesz, bármely roppantot, nem bánom — csak hogy minket reá nézve semmi felelősség se illessen.

Isten véled. Nődet tisztellem. Az öreg Beöthy-t csókolom. Cobdennek, Dudley Stuartnak sok szépet.

Hív barátod
Teleki.

Leveleidet, a míg állandó szállást nem kapok, intézd 11, rue de la paix à Paris. Tudod, a hol te is laktál 849 elején, az az mielőtt Londonba költözködtél volna.

Batthány Lajosné itt van Parisban, négy napot töltend itt s aztán visszsa menend Zürichbe, a hol töltendi a telet.

p. s. *ad vocem Méreyné.* Tudod-é, milly intim lábon állott Madarászsal, mi gyanú következett belőlle? Tudod-e, hogy Wudroff, egy másik szeretője, tolvaj? Tudod-e, hogy Broune-al ők mind végig intím viszonyban maradtak, miután pedig kisült — ki az a Broune, Méreyvel utazott az oaz tulajdonkép szökött el Párisból. Brounenak, ki itt fűnek fának tartozott, holmiai Mérey málhájában vitettek el Párisból. Méreyné mindenütt csúful exploitirozta, a maga érdekében, a sympathiákat a magyar ügy iránt s a t — mindezeket és sok más egyebet tudod-é?

37.

Kedves Barátom,

Előre láttam, hogy minden reményeid füstté válnak, én nem is reménylettem. Beszélni fogok, a kikkel csak lehet, a török követséggel is, eddig nem tehetém, mert beteg vagyok és egy kis utazást is kellett tennem. Én nem reménylem, hogy az itteni kormány utján bármit is ki lehessen eszközölni az internáltak javára. Adja Isten, hogy az angol kormány e tekintetben erélyesebb legyen; én nem reménylem. Hiszen az internement megszüntetése egyenesen P... től függött volna. Ha ő akarja, úgy honfitársaink bizonyosan a legrövidebb idő alatt szabadokká lesznek. Ki tudja, ezentul is akarni fogja-e! Az itteni politicala dolgokról

nem írok, ugy is mindent tudsz a hírlapokból. A háborúra nézve az osztrák és porosz közt még semmi bizonyost nem tudhatni. Látjuk, hogy olly hamar, mint sokan gondolhatták, nem ütend ki. Azért még is kikerülhetetlen. Jó volna Bunsent egy kissé sondirozni. Egy pár hó mulva Európa lángba borúl — majd meg lásd.

Americába ne menj, itten sokkal többet tehetünk hazánkért — mint ha ott megtelepedünk. Én — már egy hónapja — hogy Kossuth-tól semmi hírt nem vettem. Csak Batthányi ír. Azt lehetetlennek gondolom, hogy Kossuth Csernátonival szövetkezzék; — ugy-e — nem engedjük meg neki? Bocsánatot, hogy commentiódat Szarvadynál nem végezhetem, de vele se beszéllő, se köszönő lábon nem vagyok.

A keztyük, a mint már megírtam, megvettetek, Miltsné segített, nem tudom, ki által küldjem, majd a napokban minden esetre talállok alkalmat itt a contó. Miltsné kifizette, ha egy hét alatt nem küldöd a pénzt el, nekem kellend ez adósságot leróni — mert Miltsné igen szorult állapotban van; és azért a keztyük ára iránt szüntelenül tudakozódik. A mostani pénzcrisis is sokat ártott neki. Kérlek tehát, küld el minél előbb a kérdésben forgó 36 francot és 75 centimot. A keztyük igen szépek. Csak alkalomra várok, hogy megküldjem. Isten veled! Tiszteletemet jelentsd nődnek. — Ezer szépet kedves Beöthy barátunknak, üdvözletemet Lord Dudleynek és Cobdennek. Isten veled.

Hived
Teleki.

Paris. 240. rue St-Honoré. *Hôtel de Normandie* Deczember 10-ikén 850.

p. s. A fönnebbi adress alatt veszem leveleimet, mert már itt telepedtem meg. Ne írj tehát *11. rue de la paix*, hanem ide.

Közli: VÉRTESY JENŐ.